

מותה של רבקה במקרא, בספרות הבית השני ובשירה העברית החדשה (שיעור מס' 121)

עדיאל כהן (adielmster@gmail.com)

יוסף בן מתתיהו (יוספוס פלביוס), קדמוניות היהודים מהדורת א' שליט (1967), ספר ראשון

251 – 246

... ובעוד הוא מהרהר כך בלבו הגיע למעין וביקש מהבתולות ליתן לו מים לשתייה. והן סרבו מתוך נימוק, שהמים נחוצים להן, כדי להביאם הביתה ולא כדי לספקם לו שאין מקבלים אותם על נקלה. היתה רק אחת בהן, שהטיחה דברים כלפיהן על התנהגותן הגסה לגבי האורח ואמרה: "מה הדבר שאתן עלולות לשתף פעם את הבריות בהנאתו – אתן, שחושכות מהם אפילו מעט מים?" ונתנה לו מים ברצון. והוא, לבו נתמלא תקוה להצלחה שלמה, ומרצונו לדעת את האמת שיבח את אצילותה ואת טוב ליבה, שלא השתמטה מליתן את מבוקשו גם אם הדבר עלה לה בעמל, ושאלה, מי הם הוריה, וברכס בהצלחה לבת כזו ואמר: "ולוואי וישיאו אותך לשמחת לבם לבית איש טוב ותלדי לו בנים יוצאי חלציו". והיא לא מנעה ממנו גם את הידיעה הזאת, שביקש ממנה, והגידה לו את משפחתה ואמרה: "שמי רבקה ואבי היה בתואל. אבל הוא כבר מת ולבן אחינו ואמי דואגים לכל הבית והם האפיטרופסים לימי בתולי". וכששמע זאת שמח לכל מה שנעשה ונאמר, שכן ראה בעליל שא-להים מצליח דרכו והוציא ענק ותכשיטים אחרים, שנאה לבתולות לשאת אותם, ונתנם לנערה כשכר אדיבותה וכמתנה על שנתנה לו לשתול, ואמר, שבצדק מגיע לה זה, שכן היתה הטובה מכל הבתולות הרבות. וביקש ללון בבית משפחתה, מפני שהלילה מעכבו מלהמשיך בדרך והוא נושא אתו תכשיטי נשים יקרים, ואמר, שאינו יכול להאמין לאנשים בטוחים יותר מאלה שמצא. והוסיף ואמר, שהוא מקיש ממידותיה הטובות על אהבת הבריות של אמה ואחיה והם (ודאי) לא יכעסו על כך, משום שלא יהיה להם למשא כלל, כי ישלם בעד הכנסת האורחים ויחיה על חשבוננו שלו. על זאת ענתה, שאמנם יפה שיער בנוגע לאהבת הבריות של הוריה, ונזפה בו שחשב אותם לקמצנים כי הכלי נתן לו חנם. ואף על פי כן אמרה, (שתלך), ותגיד קודם ללבן אחיה ולכשיסכים, תביא אותו הביתה.

258 – 257

אחרי מות אברהם הרתה אשתו של יצחק. וכשתפחה בטנה יתר על המדה היה יצחק שרוי בפחד ודרש את א-להים. וא-להים אמר לו שרבקה תלד תאומים, ולאומים יקראו על שמות הבנים, והקטן לפי מראהו יעלה על הגדול...

346 – 345

מכאן בא לחברון העיר שבארץ הכנענים, שם ישב יצחק. זמן קצר ישבו יחד, ואילו את רבקה לא מצא יעקב עוד בחיים. וזמן מה אחרי בוא הבן מת גם יצחק ונקבר בידי בניו על-יד אשתו בחברון, בקבר אבותיו אשר שם. ויצחק היה איש אהוב-א-להים, שזיכהו בחיבה יתרה אחרי אברהם אביו. והוא הגיע לזקנה מופלגת, כי חי מאה שמונים וחמש שנה ובצדקתו (חי) ומת.

ספר היובלים [הספרים החיצוניים מהדורת כהנא, חלק א]

פרק יט 13 – 31

ובשבוע הששי בשנתו השנית ילדה רבקה ליצחק שני בנים את יעקב ואת עשו [ויהי] יעקב איש תם וישר ועשו גָּאָה איש שדה שער ויעקב יושב אהלים: ויגדלו הנערים וילמד יעקב סֶפֶר ועשו לא למד כי איש שדה הוא וצִיָּד וילמד קרב וכל מעשיו גאוה: ויאהב אברהם את יעקב [ויצחק] אהב את עשו: וירא אברהם את מעשה עשו וידע כי ביעקב יקרא לו שם זרע ויקרא לרבקה ויצו על-אדות יעקב כי ראה כי אהבה את יעקב מעשו מאד: ויאמר אליה בתי שמרי את בני את יעקב כי הוא יהיה תחתי בארץ לברכה בבני אדם ולכל זרע שם לתהלה: כי ידעתי כי בו יבחר יי לו לעם סגולה מכל [העמים] אשר על פני האדמה: והנה יצחק בני אהב את עשו מיעקב ואני ראיתיך כי אֶהְבֶּת צדק אהבת את יעקב: הֲרָבִי עוד היטב לו והיו עיניך עליו לאהבה כי הוא יהיה לי לברכה בארץ מעתה ועד כל דורות העולם: תחזקנה ידיך ושמחי בבנך ביעקב כי אתו אהבתי מאד מכל בני עד עולם יתברך [יי בן] ויהי זרעו מלא כל הארץ: אם יוכל אדם לספר את עפר הארץ זרעו יספר: וכל הברכה אשר ברכני יי אותי ואת זרעי ליעקב ולזרעו תהיה

כל הימים: ובזרעו יתברך שמי ושם אבותי שם ונח וחנוך ומההלאל ושם אדם: והם היו ליסד השמים ולחזק הארץ ולחדש כל המארות אשר ברקיע: ויקרא ליעקב לעיני רבקה אמו וישקהו ויברכהו ויאמר אליו בני יעקב אהובי אשר אהבה נפשי יברך א-להים מעל לרקיעים ויתן לך את כל הברכה אשר ברך את אדם וחנוך ונח ושם וכל אשר דבר אלי וכל אשר אמר לתת לי ידבק בך ובזרעך עד עולם כימי השמים על הארץ: ולא ימשלו בך ובזרעך רוחות משטמה להרחיק אותך מאחרי יי אשר הוא א-להיך מעתה ועד עולם והיה לך יי א-להים לאב ואתה בנו בכרו ועמו כל הימים לך בני בשלום: ויצאו שניהם יחדו מאת אברהם: ותאהב רבקה את יעקב בכל לבה ובכל נפשה הרבה מאד מעשו ויצחק אהב את עשו מיעקב.

פרק כה 11 – 20

ותשא פניה השמימה ותפרש אצבעות ידיה השמימה ותפתח את פיה ותברך את האל העליון אשר ברא את השמים והארץ ותתן לו תודה ושבח: ותאמר ברוך יי א-להים וברוך שמו לעולם ועד אשר נתן לי את יעקב בן טהור וזרע קדוש כי לך הוא ולך יהי זרעו לכל הימים בכל דורות העולם: ברכהו יי ושם בפי ברכת צדק למען אברכהו: ובעת ההיא ירד רוח הקדש בפיה ותסמך את שתי ידיה על ראש יעקב ותאמר: ברוך אתה אדני צדק וא-להי העולמים וברך אותך מכל דורות האדם ונתן לך בני דרך צדק ולזרעך יפתח צדק: והרבה בניך בחייך והיו למספר ירחי השנה ובניהם ירבו ויגדלו מכוכבי השמים ומחול הים ירב מספרם: ויתן להם את הארץ הטובה הזאת כאשר אמר לתת לאברהם ולזרעו אחריו כל הימים ולקחיה לאחזת עולם: וְאַרְבָּעָה לֶךְ בְּנֵי בְנֵי בְרַכָּה בְּחַיֵּי אֱלֹהֵי זֶרַע קֹדֶשׁ יִהְיֶה כָּל זֶרַעַךְ: וכאשר השיבות נפש אמך בחייה מרחמה אשר ילדתך כן יברכוך רחמי וְשָׂדֵי יִבְרַכְוֶךָ ופי ולשוני יהללוך מאד: ופרית ופרצת בארץ זרעך יהי תמים בכל העולם בשמחת השמים והארץ ושמח זרעך וביום השלום הגדול יהי לו שלום:

פרק לא 5 – 11

וילך יעקב אל יצחק אביו ואל רבקה אמו אל בית אברהם אביו ושנים מבניו לקח אתו לוי ויהודה ויבוא אל אביו יצחק ואל אמו רבקה: ותצא רבקה מן המגדל אל שער המגדל לנשק ליעקב ולחבקו כי חיתה רוחה בשמעה הנה יעקב בנך בא ותשק לו: ותרא את שני בניו ותכירם ותאמר אליו אלה הם בניך בני ותחבקם ותשק להם ותברכם לאמר בכם יכבד זרע אברהם ואתם תהיו לברכה בארץ: ויבוא יעקב אל יצחק אביו אל חדרו אשר בו ישכב ושני בניו עמו ויקח את ידי אביו וישתחו וישק לו ויתלה יצחק על צוארי יעקב בנו ויבך על צואריו: ויחלף הצל מעיני יצחק וירא את שני בני יעקב לוי ויהודה ויאמר הבניך הם אלה בני כי ידמו לך: ויאמר לו כי באמת בניו הם ובאמת ראית כי באמת בני הם: ויקרבו אליו ויפן וינשקם ויחבקם כלם יחד:

פרק לה 1, 18 – 22, 27

ובשנת אחת לשבוע הראשון ביובל הארבעים וחמשה קראה רבקה ליעקב בנה ותצוהו על אביו ועל אחיו לכבדם כל ימי חיי יעקב: [...] ותאמר אליו בני כל ימי לא ראיתי בך [עָנָל וְכָל-] דבר עולה כי אם הישר ורק האמת אגיד לך בני אני בשנה הזאת אמות ולא אוציא את השנה הזאת בחיים כי ראיתי בחלומי את יום מותי כי לא אחיה למעלה ממאה וחמשים וחמש שנה והנה כליתי כל ימי חיי אשר עלי לחיות: ויצחק יעקב לדברי אמו כי אמרה אמו אשר תמות והיא יושבת למולו וכחה כח ולא נלאתה מכחה כי תבוא ותצא ותראה ושניה חזקות וכל חלי לא נגע בה כל ימי חייה: ויאמר אליה יעקב אֲשֶׁר־י אמי בקרב ימי לימי חייך והיה ככה כחי בי ככחך ולא תמותי כי הבל תדברי אתי על מותך [...] ותשלח רבקה ותקרא לעשו ויבוא אליה ותאמר לו שאלה יש לי בני לשאל ממך ואמר כי תעשה את אשר אמר לך בני: ויאמר לה אני אעשה כל אשר תאמרי לי ולא אמנע מאומה משאלתך: ותאמר אליו אשאל ממך כי ביום מותי תביאני ותקברני אצל שרה אם אביך וכי תאהבו אתה ויעקב אחיך איש את רעהו ואל יבקש איש לאחיו רעה כי יאהבהו למען תגדלו בני ונכבדתם בתוך הארץ ולא ישמח עליכם שונא והייתם לברכה ולרחמים בעיני כל אוהביכם: ויאמר אעשה ככל אשר אמרת לי וקברתיך ביום מותך אצל שרה אם אבי כאשר אהבת כי יהיו עצמותיה קרובות לעצמותיך: ואת יעקב אחי אהב מכל בשר ואין לי אח בכל הארץ כי אם הוא לבדו ולא גדולה היא זאת אם אהבהו כי אחי הוא ויחדו נזרענו בבטן ויחדו יצאנו מרחמך ואם לא אהב את אחי את מי אהב: ... ויאכלו וישתו היא ובניה בלילה ההוא ותמת בת שלושה יובלים ושבוע אחד ושנה אחת בלילה ההוא ויקברוה שני בניו עשו ויעקב במערת המכפלה בקרבת שרה אם אביהם:

בצריף ריק בבאר שבע

רבקה

עִיפָה מְדֻרָּךְ וְאַבְק יִשְׁכַּח
 בְּפָנַיִם הָאֵהָל, וּבְנִשְׁמָה לֹהֲטָה
 לְחֻשָּׁה: שְׁנֵי גוֹיִים לִי בְּבִטְנוֹי.
 וְהִיָּה עֶמֶד בְּפֶתַח וְהִבִּיט
 בְּפֶסֶת הַשָּׁמֶשׁ עַל לְחֵיהָ, וְחָשׂ
 הִיא רְחוֹקָה כְּבָר, הִיא מְלֹאֵת עוֹלָם.
 וְהוּא? עַל הַחֲמֹשׁ יֶרֶכִין שׁוֹב רֹאשׁ
 וְנֹם, וּבְהִעוֹרוֹ עֵינָיו תִּכְהִינָה
 וְגִשְׁאוֹ יִחְרִיד גְּלִגֵּל רִיבוֹת
 שְׁיִתְגַּלְּל עַד סוּף כָּל הַדּוֹרוֹת.
 יָנוּם? לֹא, כָּל תִּיּוֹ הָיוּ הַלּוֹךְ
 בְּתַרְדֵּמָה, עִם יְקִיצוֹת סְפוּרוֹת.
 הוּא רַק תִּיכוֹן, הוּא רַק מַעֲבֵר בֵּין שְׁנֵי
 צוּקִים גְּבוּהִים, הוּא לֹלֵא הוּא, רַק הֵם.
 וְכִמוֹ תְּמִיד, סִחּוֹף הַגּוֹיִם, יֵצֵא
 לְשׁוֹחַ בְּשָׂדֵה.

רְאִיתִי אוֹתוֹ מְטֹלֵטל בְּמָטָר
 וְהַשֶּׁשׁ מְצַלִּיף עַל פָּנָיו
 לְבֹשֶׁל הַלֶּחַם מִהַבִּיל -
 וְאַלְךָ אַחֲרָיו.
 רְאִיתִי וְהוּא - לֹא הוּא
 וּפָנָיו - לֹא פָּנָיו -
 וְאַלְךָ אַחֲרָיו.
 הִלְכּוּ אַחֲרָיו אֲרוֹחוֹת גְּמִלִים
 שְׁפָחוֹת וְשָׁקוֹ שְׁלֵמוֹתָיו
 גָּבוּ גָּבָה הָיָה וְכַפָּף
 וְקָנָה רֶטֶב מִמָּטָר
 הָיָה בֶן לְאָבִיו - וְאָב לֹא הָיָה לוֹ,
 הָיָה בֶן לְאִמּוֹ - וְשָׂדֵה וְקָנִים -
 חֲשָׁמֵי מַבְעֻטִים בְּכַרְסֵי תְּאוֹמָיו -
 וְאַלְךָ אַחֲרָיו.
 וְיַדְעָתִי - עֵינֵי יְהִיָּה וְהָקוֹ.
 בְּאֶפְלֹה יִגְשָׁשׁ אַחֲרַי יָדָיו
 וְאֵנִי אֲרַמָּה אֶפְלֹתוֹ הַכְּבֵדָה
 וְאֵת בְּנֵי אֲשׁוֹשׁ, אֵת אֶחָד בָּנָיו -
 וְאַלְךָ אַחֲרָיו.
 רְאִיתִי אוֹתוֹ מְטֹלֵטל בְּמָטָר
 וְאֵנִי רֶטֶבָה הֵייתִי כְּלִי
 וּרְטֻבוֹת הַכְּתָנוֹת הַדְּבוּקוֹת לְעוֹרֵי
 וּבְשֶׁשׁ תּוֹצְאוֹתֵי, וּבְשֶׁשׁ רְאִישֵׁיתִי -
 וְאַלְךָ אַחֲרָיו.

יצחק מנגר [1901 - 1969, מיידיש: נתן יונתן]

רבקה

לְמָה עִם עָרֵב בּוֹכִיָּה אַתְּ, אִם?
 שְׁנֵי יְלָדִים בְּתוֹךְ שְׁעָה אַחַת נוֹלְדוּ לִי
 וּבְשְׁעָה אַחַת שְׁנִיָּהם אָבְדוּ לִי
 אִזְ צֵעַר אֲמָהוֹת שְׁלִי מִי יִנְחֵם?

כְּפִי עֲצָבוֹת שְׁבַע־יָנֹה. עַל חֵייהֶם
 שְׁמַעִי הָאֵם, כּוֹכֵב שְׁנֵאָה חוֹנָה
 וְאֶח מֵעַם אָחִיו פָּנָה יִפְנָה.
 עֲכָשׁוּ עוֹד תֵּאָחֵד אוֹתָם דְּמָעָה שֶׁל אֵם.

אֵד פֵּעַם, מְאַחַר, בְּשִׁקְעַת הַחֲמָה
 בְּלֵב מְדַבֵּר, אִישׁ מוֹל אָחִיו שֶׁם בְּשִׁמְמָה
 יִבְיִנוּ רוֹעֵדִים אֵת סוֹד הָאָדָם הָאוֹבֵר.

אִישׁ יִדְ-אָחִיו יֵאָחַז וְיִמְלַמֵּל דְּבַר מָה
 שְׁהוּא עֲצוּב וּבְעֲצָבָת נִכְלָמָה:
 הַפְּרִידוֹ הַחַיִּים בֵּינֵינוּ אֵד הַמּוֹת מְאַחַר.

יונתן ברג [יליד 1981]

*
 עקרונות אבודה, מדוע הקשבתי
 לתחנת הכשר?
 *
 עכשו שעות אדמוות
 מחנכות אותי.
 *
 נערה יוצאת נומני, כל-כך
 רעננה,
 ליד הבקר היא עוצרת
 ומכבה את שמנה.

*
 עדרים נטושים.
 קצרת התבשיל ריקה.
 במכה אחת לילה
 וקול הציד.
 *
 ידי מברכות אויר.
 פראות דחוסה ביריעות,
 תקופות ממשכות של צפיה
 יורדות בעיני.
 בני שועטים.

כשמתה רבקה לאה שניר

"כשמתה רבקה אמרו: מי יצא לפני מיטתה?" (תנח' תצא

אולי כך היה המעשה, שהוציאו מטתה בלילה
והיא עטופה בתכריכים ככנור בנתיקו,
וטלטלו את המטה על פני גוף המדבר,
המחספס כמעיל צמר עזים גם ואפלוּלי,
והניחיה בקרקעית באר, בתוך עגול המים החלול,
והסירו מעל ראשה את רצועות הפשתן
שתעלה צעקתה בחלל המכה אור אטום,
ותבוא באזני אברהם המת, נשען אל יריעת האהל
חרש לכשורת המלאכים.

וגלגלו מעל בטנה את תחבושות הבד
כשחזרה בשנית התרוצצות התאומים ברחמה,
כדי שתשחת לארץ את נזיד הערשנים
ותעכב את הברכה.

אבל יעקב כבר הניח את ראשו על אבן בפדן-אָרם,
ורק עשו שב מן השדה לחפש אחריה,
למחות רקבובית אצות שדבקה במצחה, בחזה, בירכיה,
לשוב ולעטף את גופה בתכריכים,
להעלות אותה מן הבאר
וללכת אחר המטה הלוך ויבכה, הלוך ויבכה
כמי שמקונן על חייו שלו.

יצחק ערן בר-גיל

אני יצחק.
הילד ההוא יצחק.
על כתפי הקטנות הוטל שמי כשק
פחם. אלהים צחק לאמי
אמי שרה את שמי כשבת-שחוק
רחפה על שפתייה הסדוקות
ואלו אני יצחק, עצוב.
געגועי לישמעאל
מתפתלים בבטני כשרשור. אני נאנק
מכאבי הפנים אל החוץ, ואמי מתמוגגת:
תראו איך הוא צוחק. תראו אותו. את יצחק.

אשתי יחידתי אשר אהבתי
רמתה אותי. אשתי, שהריב מקנן בשמה,
נטלה ממני חסד אחרון: תקון העול.
את ששנאה אמי בישמעאל אהבתי בעשו בני.
עיני כהו, שני קהו, וזכרוני הולך ומתרוקן:
כל בקר אני נולד מחדש נדחק לשמי כבשר אדם
לתוך עור חיה. שמי נקרש עלי כגלופת גבס,
אולם אני יצחק
ערני הילד
ההוא
שיוכל היה
אכל לא
ברח.

פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא ג – זכור

ומה חטא שחטא על אמו, ר' תנחום בר אבון ור' יודא ור' נחמיה ורבנין. ר' יודא או' עם כשהוא יוצא ממעי אמו חתך מטרין שלה
שלא תלד, הדה היא דכת' על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו (עמוס א: יא). ... ורבנין אמרין גרם לה שלא תצא מיטתה ברבים.
את מוצא בשעה שמתה רבקה אמרין מאן יפוק קומה, אברהם מת, יצחק עינו כהות יושב בתוך הבית, יעקב ברח מפני עשו, יפוק
עשו רשיעא קומה, דיהוון בירייתא אמרין ליטין ביזייתא דהכדין איינקון. מה עשו, הוציאו אותה בלילה. א"ר יוסי בר' חנינה ולפי
שלא יצאת מיטתה ברבים אף הכתובים לא פירשו את מיתתה אלא מן הצד, הדא היא דכת' ותמת דברה מינקת רבקה (בראשית
לה: ח), ויקרא שמו אלון בכות (שם /בראשית ל"ה/), מהוא אלון, ר' שמו' בר' נחמן בשם ר' יונתן לשון יוני הוא, אלון אידי, אלון
בכות, שתי בכיות. עד שיעקב יושב ומשמר אבלה של מיניקתו באת לו בשורת אמו, הדה היא דכת' וירא אלהים אל יעקב עוד
בבואו מפדן ארם ויברך אתו (שם /בראשית ל"ה/), מה היא ברכה שבירכו, ר' אחא בשם ר' יונתן ברכת אבליים בירכו. אמ' הק'
אבוי שלים ליה ביש, אימיה שלימה ליה ביש, אחוי שלים ליה ביש, סביה שלים ליה ביש, אתון שלמון ליה ביש, אוף אנא אשלים
ליה ביש, תהו מזכירין שמו מלמטן ואני מוחק שמו מלמעלן, יהיו נגד י"י תמיד ויכרת מארץ זכרם (תהלים קט: טו), זכור את אשר
עשה לך עמלק (דברים כה: יז).